

הכוננות הגרעינית

ב-24 באוקטובר 1973 – כשל מודיעיני

שמואל מאיר*

הסיבות להחלטה האמריקאית. אך בדיקה ביקורתית של האירועים ושל המידע המודיעיני, שהיה ברשות מקבלי ההחלטות האמריקאיים באותו לילה חושפת סתירות ואי-דיוקים באשר ל"סימנים המדאיגים" בהתנהגות הסובייטים. הסתירות הללו מערערות את תקפותו של ההסבר הרשמי; וכאשר הזיקה הישירה בין "סיבות" ("סימנים המדאיגים" בהתנהגות הסובייטים) לבין "התוצאות" (הכרזת הכוננות האמריקאית) נתונה בספק, נפגם הדימוי של דיפלומטיית-כוח מוצלחת, שהוצג ע"י קיסינג'ר.

רקע מדיני-צבאי

ההתקפות על כוחות צה"ל בגדה המערבית של תעלת סואץ – שעות ספורות לאחר כניסת הפסקת האש לתוקף ב-22 באוקטובר בערב (החלטת

סובייטית במזה"ת. מקבלי ההחלטות האמריקאיים ראו בהפגנת הכוח הצלחה מלאה: היה זה "ניצחון", שהושג באמצעים של דיפלומטיה אלימה. התגובה ההחלטית של ארה"ב – הצעדים הצבאיים במסגרת הכוננות העולמית – היא שגרמה, לדעת הממשל, ל"נסיגת" הסובייטים מכוונתם להתערב באורח צבאי-ישיר במלחמת יו"כ. "האיתות" האמריקאי נקלט היטב במוסקווה; הסובייטים נסוגו, והעימות המעצמתי הסתיים כתום 20 שעות (כצהרי ה-25 באוקטובר).

אולם היקפה ואופייה הכלל-עולמי של הכוננות האמריקאית הציבו סימני שאלה רבים. האומה האמריקאית הנדהמת בקשה לדעת מדוע עמדה ארצה על סף משבר מלחמה. כתום המשבר, אכן הוצפו אמצעי התקשורת בנתוני מודיעין מודלפים, שהיו אמורים להוות את

בעיני רבים מלחמת יום הכיפורים וה"הפתעה" הם תאומי-סיאם אסטרטגיים. על כן, לא ייפלא, כי לרוב זוכרים מדוע וכיצד נפתחה המלחמה בצהרי השישה באוקטובר 1973. לעומת זאת, הדיון בסיומה של המלחמה – החלטות ואירועים בשטח – מקוטע ומעורפל. מאמר זה ינסה לפזר חלק מערפל הקרב מעל יומה האחרון של המלחמה במישור הבינ-מעצמתי.

כזכור, איום סובייטי לשגר כוחות התערבות למזה"ת ב-24 באוקטובר 1973 בלילה הביא את המועצה לביטחון לאומי (NSC) של ארה"ב להכריז על כוננות כלל-עולמית ב"דרגה 3" של כל הכוחות המזוינים של ארה"ב (קונוונציונלים וגרעיניים). עבור הנשיא ניקסון, היה זה "המשבר הקשה ביותר מאז משבר הטילים הקובאני ב-1962",¹ שהביא בשעתו את שתי מעצמות-העל אל סף תהום המלחמה. המהלך האמריקאי היוצא דופן בהיקפו ובמהותו הוסבר כמענה ההולם ביותר לנוכח ההכנות הסובייטיות לשגר מייד כוחות צבא למזה"ת, כפי שאותרו באותו לילה ע"י מקורות מודיעין.

על-פי גרסת הממשל האמריקאי, היו הצעדים הצבאיים שנקטו בבחינת "מדיניות כוח לצרכי שלום". הפגנת הכוח – בדמות הכוננות העולמית – נועדה להמחיש לסובייטים עד כמה נחושה ארה"ב בהתנגדותה לכל ניסיון סובייטי להציב כוחות באורח חד-צדדי במזה"ת. מזכרונות קיסינג'ר, שפורסמו לאחרונה (1982), נראה, כי הממשל שאף בראש ובראשונה "להרוויח זמן" במטרה לעכב אפשרות ליצירת עובדה מוגמרת

דיפלומטיה במדים – נציגי צה"ל וצבא מצרים נמגשים בקילומטר ה-101

* מוסמך אוניברסיטת ג'ונס הופקינס ביחסים בין-לאומיים.
** כל הזמנים – לפי שעון ואשינגטון, אלא אם צויין אחרת.

הדרג המדיני - ד"ר הנרי קסינג'ר מגיע ארצה ב-24 באוקטובר 1973

מועצת הביטחון (338) - איפשרו לישראל להגיב בהתקפות-נגד. צה"ל לכד את מבואות העיר סואץ והדרים עד עידיבה, שלחוף מפרץ סואץ. התקדמות צה"ל ב-23 באוקטובר הביאה לניתוק העיר סואץ ולכיתור הארמיה 3 המצרית, שהייתה מחופרת בגדה המזרחית של התעלה.

ארה"ב הגיבה בהבנה מסויימת לחידוש הקרבות, ואילו הסובייטים גילו סימני דאגה. בבוקר ה-23 באוקטובר (זמן ואשינגטון) שיגר הנשיא ברז'נייב איגרת דחופה לבית הלבן, ובה האיץ בארה"ב לנקוט במשותף את הצעדים ההחלטיים הדרושים לכפיית הפסקת אש. בשעה 10 פרסמה סוכנות הידיעות הרשמית טא"ס הודעה, המזהירה את ישראל "מהתוצאות החמורות" אם הקרבות לא יופסקו מייד. המהלכים הבין-לאומיים של ברה"מ העידו עד כמה מהר ידעה מוסקווה להגיב בצמוד לשינויים התכופים בשדה הקרב.

בסופו של אותו יום קיבלה מועצת הביטחון (מועב"ט) החלטה על הפסקת האש השנייה (החלטה 339). למעשה, דעכו הקרבות כשנכשלו הצדדים הלוחמים להשיג שיפור נוסף בעמדותיהם: היחידות המצריות לא הצליחו לפרוץ את טבעת הכיתור מעל הארמיה 3, ולצה"ל נגרמו אבידות כבדות בניסיון לכבוש את העיר סואץ. בסביבות השעה 241000 (במזה"ת - ראשית הדמדומים) נסוג צה"ל מתוך העיר. כשעתיים אחר כך הניפו משקיפי האו"ם, שיצאו מקהיר, את דגלם בק"מ ה-101 על כביש קהיר-סואץ, וסימנו בכך את הנקודה המערבית ביותר של התקדמות צה"ל.² דובר הבית הלבן הכריז באותו יום, כי נראה, שהפסקת האש נכנסה לתוקף.

קסינג'ר לא התרגש במיוחד כאשר דווח לו בסביבות 241400 על פנייתו האישית-פומבית של הנשיא סאדאת אל ניכסון ואל ברז'נייב לשגר מיד כוחות צבא לפקח על הפסקת האש. ביומיים שקדמו הגיעו שני שדרים סודיים מסאדאת באותו עניין.³ הבית הלבן דחה את הרעיון המצרי, תוך הבעת תקווה, "שגם המעצמה האחרת לא תשגר כוחות".

בשעה 1600 לערך נועד קסינג'ר עם השגריר הסובייטי, אנאטולי דוברינין,⁴ אשר בדרך-כלל "יודע מה הוא שח". באווירה רגועה דנו השניים בנהלים של ועידת השלום המתוכננת ("ועידת גינווה"). בדיון לא הוזכר כלל גורל

סובייטים למזה"ת, ואיימה לשגר כוחות סובייטים, אם ארה"ב תסרב. לנוכח האיום הסובייטי בהתערבות צבאית, כונסה ישיבת חירום של המועצה לביטחון לאומי ב"חדר המצב" של הבית הלבן. בפגישה, בראשות קסינג'ר (בתפקיד כפול של יועץ לביטחון לאומי ומזכיר המדינה), נטלו חלק מזכיר ההגנה, שלינג'ר, ראש ה-CIA, קולבי, וראש המטות המשולבים, האדמירל מורר. בלטה הערותיו של ראש המועצה לביטחון לאומי - על-פי החוק - הנשיא ניכסון. המשתתפים בדיון שקלו את הפעולות הסובייטיות ואת כוונותיהם. על בסיס המידע המודיעיני, הגיעו למסקנה, כי אין מדובר ב"בלוף" סובייטי. במטרה להרתיע את הסובייטים מנקיטת התערבות חד-צדדית, החליטה המועצה לביטחון לאומי "פה אחד" על הצבת כל הכוחות המזויינים האמריקאים ברחבי תבל במצב כוננות "הרגה 3" (DEF-CON 3). בשעה 2340 פקד האדמירל מורר על כוננות בכל הפיקודים והזרועות. מפיצי חיל האוויר האסטרטגי הוצבו בעמדות המראה. תחנות רדיו מקומיות שיגרו

הארמיה 3 הנצורה. האווירה הרגועה שירדה על ואשינגטון מצאה את ביטויה גם בדיון ראשי המטות המשולבים (JCS) בשעות אחה"צ של ה-24 באוקטובר. לפי עדותו של מפקד חיל הים האמריקאי, האדמירל זומאלט, לא היה בדיון כל רמז ל"אירועים החמורים, שאמורים להתרחש בתוך שעות ספורות".⁵ הערכת המצב האמריקאית לאותו יום התבטאה גם "בשטח": מפקד הצי השישי בים התיכון, האדמירל מרפי, קיבל פקודות להתכונן לחזור "לפעילות שגרתית", החל מ-24 באוקטובר.⁶ בזכרונותיו סיכם קסינג'ר, ואמר, "ברוב שעות היום (של ה-24 באוקטובר) לא היו לנו סיבות מיוחדות להיות מודאגים. למעשה, העניינים נרגעו".⁷ אך בשעות הערב החלו העניינים בואשינגטון להתגלגל במהירות, ובכיוון מפתיע.

אולטימטום ותגובה

בשעה 2135 התקבל בבית הלבן שדר אישי מברז'נייב, עבור קסינג'ר. היה זה אולטימטום:⁸ האיגרת הסובייטית הציעה לשגר במשותף כוחות צבא אמריקאים-

הלוחמים לוחצים ידים...

אמורים להוכיח, כי הכוננות האמריקאית הייתה מענה אסטרטגי ל"כוונה התקפית" סובייטית. כאמור, על-פי ההסבר הרשמי, התגובה האמריקאית הנמרצת עצרה את הסובייטים. אולם, בדיקה מקרוב של ה"סימנים המעידים" להתערבות צבאית סובייטית (כפי שהודלפו ע"י הממשל האמריקאי) מוציאה במידה רבה את הרוח ממפרשי הגרסה הרשמית:

א. כוננות בדיוויזיות המוטסות של בריה"מ בהתבטאויותיו יצר קיסינג'ר את הרושם, כי מדובר בדיווח מודיעין חדש. למעשה, שבע הדיוויזיות המוטסות של צבא בריה"מ הועמדו במצב כוננות כבר ב-12 באוקטובר.¹¹ מזכיר ההגנה שליוניג'ר, הודה, מייד לאחר המשבר, כי "הכוננות הכוללת" בדיוויזיות המוטסות הסובייטיות הוכרזה עוד קודם ל-24 באוקטובר, וכי אין הוא "מסוגל לזכור את התאריך המדויק".¹² בחומר שברשותנו לא ניתן למצוא עדויות לכך שהסובייטים הגבירו את כוננותם לרמה גבוהה יותר ב-24-25 באוקטובר, או הרחיבוהו כך

הכוננות החל מחצות אותו לילה.¹⁰
מה קרה?

על-מנת להרגיע את האומה האמריקאית הנדהמת, אשר נצבה על סף "שידור חוזר" של משבר הטילים הקובאני, הבטיח קיסינג'ר, כי הממשל יספק בתוך שבוע את מלוא המידע על הצעדים הצבאיים שנקטה ארה"ב. בלוח הזמנים הקיסינג'רי שבוע משול לנצח. עד היום – 10 שנים לאחר מלחמת יום הכיפורים – נותרו אירועי ה-24 באוקטובר בגדר חידה. כיום, בהסתמך על "הצלבת" הזכרונות של המשתתפים (קיסינג'ר, ראש ה-CIA, מפקד חיל הים) עם נתוני המודיעין שהודלפו לאמצעי התקשורת בארה"ב, התמונה נראית ברורה יותר.

לפי ההסבר הרשמי, צעדי הכוננות האמריקאים נבעו ממידע מודיעיני שהצביע על כוונה סובייטית לשגר כוחות התערבות למזרח"ת. על מנת "לחלץ" את הנשיא מהאשמות, כי יזם משבר חיכוני לצרכי פנים ולהסחית את דעת-הקהל מפרשת ואטרגייט, הודלפו לאמצעי התקשורת נתוני מודיעין סדירים, שהיו

קריאות חירום לאזעקת אנשי צבא מבתיהם. כעבור שעה (250020) חש קיסינג'ר, כי יש לנקוט בצעדים נוספים. הדיוויזיה המוטסת ה-82 הועמדה במצב הכן לשיגור למזרח"ת. כוחות משימה מתוגברים של הצי השישי ויחידות נחתים הצטוו לנוע במלוא המהירות לאגן המזרחי של הים התיכון. רק לאחר שננקטו הצעדים הצבאיים, יצר קיסינג'ר מגע ראשון עם הסובייטים, במוסרו לשגריר דוברינין (בשעה 250540) איגרת, הדוחה את כל התביעות הסובייטיות מן הלילה שחלף.⁹

סופו של העימות המעצמתי היה מפתיע, כמו ראשיתו. בצהרי ה-25 באוקטובר תמכו הסובייטים בהחלטת מועב"ט 340, שקראה לשגר למזרח"ת כוחות בינ"ל (Peacekeeping Forces), שאינם כוללים נציגים של מעצמות העל. בשעה 1440 הודיע ברזנייב לניכסון על שיגור 70 "נציגים" סובייטים לפיקוח על הפסקת האש. איגרת ברזנייב נכתבה, "כאילו המשבר של הלילה הקודם לא התרחש כלל". בשעה 1500 הורה קיסינג'ר למזכיר ההגנה, שליוניג'ר, על הורדת רמת

וחיילי האו"ם ממתנים

למעשה, בניין הכוח הסובייטי האמיתי (עד 96 יחידות צי ב-31.10.73) התרחש לאחר ה-24 בחודש; הייתה זאת, כנראה, תגובה סובייטית למפגן הכוח של הצי השישי (כמתחייב מהכרזת הכוננות העולמית).

בנוסף, מספר תופעות ימיות עשויות להצביע על כיוון "מרגיע" בהתנהגות הסובייטית שלפני משבר ה-24 באוקטובר:

● הכוח האמפיבי הסובייטי בזירה — מכשיר התערבות קלאסי — צומצם, כאשר שתי נחתות הועברו מן הים התיכון לים השחור ושתי נחתות אחרות היו בדרכן לים השחור;²⁰

● שתי נושאות המסוקים הסובייטיות (היחידות בסד"כ) שהו אותה עת בים השחור.²¹

ד. מידע תקשורתי רגיש קיסניג'ר הרבה לרמוז על דו"חות "סודיים" רגישים" ברשימת "הסימנים המעידים" שהביאו להכרזת הכוננות האמריקאית. רמזות אלו פתחו גל של הדלפות ושל ספקולציות בדבר:

יכול היה להיתפס כסימן מרגיע בעיני קיסניג'ר. ראשית, ניתן לראות בדו"ח המשך לטיסות הרכבת האווירית (בעיני מזכיר ההגנה, שלזינג'ר, היה זה דווקא סימן מדאיג, לאחר "אפס טיסות" ביום הקודם). שנית, מניתוח דפוסייה של הרכבת האווירית הסובייטית במהלך מלחמת יום הכיפורים, ניתן להבין, כי בודאפשט שימשה (בנוסף לקייב) איזור הכינוס והיציאה של משלוחי הציוד הסובייטי לסוריה ולמצרים¹⁷ (ואכן, שמונת המטוסים נחתו במצרים בשעות הבוקר המוקדמות של ה-25 באוקטובר, כשהם נושאים ציוד צבאי¹⁸).

ג. "בניין הכוח" הסובייטי בים התיכון השייטת הסובייטית הגיעה ל-85 יחידות ב-24 באוקטובר, אך היה זה גידול מודרג, שהתפרס על פני שלושת השבועות של המלחמה. חלק ניכר מ"בניין כוח" זה התבטא בספינות עזר ולוגיסטיקה. לפי אדמירל באגלי, מפקד כוחות חיל הים האמריקאי באירופה באותה עת, במהלך מלחמת יוה"כ הייתה השייטת הסובייטית במערך "מרוסן וכלל-לא-תוקפני".¹⁹

שתכלול יחידות נוספות.

ב. סיום "הרכבת האווירית" הסובייטית לארצות ערב

ההפסקה בטיסות התובלה הסובייטיות שהובילו ציוד צבאי למזה"ת הוצעה כגורם הישיר ביותר להחלטה האמריקאית, זאת בשל האפשרות, כי מטוסי התובלה הסובייטיים יתפנו להעביר כוחות למזה"ת.

בעניין הזה מגיעים הדיווחים הסותרים לשיא:

● שלזינג'ר: הרכבת האווירית הסובייטית הצטמצמה ב-22 באוקטובר, וירדה ל"אפס טיסות" ב-23 באוקטובר;¹³

● ד"ר קואנדט (עוזר במטה המועצה לביטחון לאומי באותה עת): הרכבת האווירית פעלה כרגיל ב-23 באוקטובר, אך פסקה ב-24 בו;¹⁴

● קיסניג'ר: ה-CIA דיווח, כי הרכבת האווירית פסקה "מוקדם ב-24 לחודש".¹⁵ על כן, המידע שנתקבל ב-24 באוקטובר בערב — על מטוסי "אנטונוב 22", שהיו אמורים להמריא מבדאפשט למצרים בתוך השעות הקרובות¹⁶ —

● פענוח דו"חות סובייטיים המצביעים על הצבת מספר יחידות בגרמניה המזרחית בכוננות, ועל הקמת מוצב פיקוד קדמי של הכוחות המוטסים הסובייטים בדרום בריה"מ.²² בשלב זה לא ניתן למצוא בחומר שפורסם אישור לדיווחים אלה.

● יירוט דו"חות תקשורת מצריים המוסרים על הגעת החלוץ של הכוח הסובייטי לקהיר. אלה היו שבעים "המשקיפים" הסובייטים. אך לענייננו חשובה העובדה, כי מידע רגיש זה הגיע לבית הלבן בבוקר ה-25 באוקטובר – שעות לאחר הכרזת הכוננות האמריקאית – ואין בכוחו להסביר את האירועים.

● קיומו של דו"ח CIA על העברת ראשי-חץ גרעיניים למצרים. כפי שעולה ממאמרם של קורדובה ואבישי,²³ מן הראוי לכנות סיפור זה "האזניה הגרעינית שלא הייתה ולא נבראה". בהקשר זה ציין דו"ח RAND, כי אין כל הוכחה מהימנה לכך שנשק גרעיני סובייטי הוכנס אי-פעם למצרים. כמו כן, הסיפור בדבר "אזניית הרפאים הגרעינית" אינו מוזכר – ולו ברמיזה – בזכרונותיהם של שני אישים מרכזיים, קיסינג'ר והאדמירל זומאלט (מפקד חיל הים האמריקאי באותה עת). והמסמך האחרון בסיפור הרפאים: עתה ידוע, כי דו"ח ה-CIA בעניין האזניה הגרעינית הגיע לידיעת הקברניטים האמריקאיים בבוקר ה-25 באוקטובר – שעות לאחר הכרזת הכוננות העולמית.

ה. סימן מתריע דיפלומטי – השדר המאיים של ברז'נייב
בכל הסבריו הדיגש קיסינג'ר, כי ההחלטה האמריקאית התבססה על ניתוח מודיעיני של "הסימנים המעידים", בצירוף איגרת האולטימטום, ששלח ברז'נייב.²⁴ האיגרת לא פורסמה מעולם במלואה, ואפילו בזכרונותיו ציטט קיסינג'ר רק את הפסקות השנייה והשלישית (מתוך ארבע הפסקות של האיגרת). הפרסום הסלקטיבי של "האולטימטום" תרם במצב כזה להיווצרות פירוש מסויים באשר לקריאתה הנכונה של האיגרת. מהידוע כיום עולה, כי הנימה המסיימת באיגרת לוותה בטונים פייסניים בפסקה הרביעית. לפי הנוסח שפורסם נראה בבירור, כי הסובייטים העדיפו פעולה מעצמתית משותפת. בדיוני מועב"ט באותו לילה, הגדיר הנציג הסובייטי את בקשת סאדאת למשלוח כוח אמריקאי-סובייטי למוזה"ת כ"מוצדקת", אך טרב לחייב את בריה"מ לכל פעולת התערבות. ככל הידוע, רווה קיסינג'ר נחת מדיוני

מועב"ט באותו לילה.²⁵ האיום הסובייטי שוגר כעשר שעות לאחר שהפסקת האש השנייה התייצבה בשטח (עם הנפת דגל האו"ם בק"מ ה-101, בצהרי ה-24 באוקטובר). ידוע שבמהלך הפרות קודמות של הפסקת האש הגיבו הסובייטים – מייד, ובצמוד לאירועים בשטח – באיגרות חריפות לבית הלבן.

לא נראה, כי דו"חות המודיעין – כולם יחד, או כל אחד לחוד – היו יכולים להוות סיבה רצינית להכרזת הכוננות האמריקאית. אמנם, אין בידנו דברים שנאמרו בחדרי-חדרים במוסקווה – אך פעולות צבאיות (כפי שאותרו ע"י המודיעין האמריקאי) שנקטה בריה"מ ב-24 באוקטובר אינן עולות בקנה אחד עם כוונה סובייטית לשגר כוחות להתערבות במזה"ת. יתר-על-כן, מעדויות מאוחרות (למשל, ראש מחלקת המודיעין במחלקת המדינה האמריקאית ושר החוץ הבריטי) עולה, כי במידע המודיעיני, שהיה ברשות נאט"ו, לא היה כדי להצביע על כוונה כזו.

הסברים אחרים

חולשתו של ההסבר הרשמי המריצה את אמצעי התקשורת ואת החוקרים ברחבי העולם לפתח "הסברים אחרים" למשבר. אלה כללו ניסיון להראות, כי הצעדים האמריקאים היו בעצם "נוהל רגיל"²⁶ וכי הפגנת הכוח האמריקאית נועדה ללחוץ דווקא על ישראל. היו שכרכו את המשבר עם פרשת ואטרגיט.

להלן ניתוח קצר של "ההסברים האחרים", שיצביע עד כמה אינם מספקים במאמציהם להאיר את המשבר:

א. צעדי הכוננות האמריקאית העולמית היו "נוהל רגיל".

בדיקה של נהלי הכוננות בצבא ארה"ב תצביע על נקלה על חולשת ההסבר הזה. בצבא ארה"ב קיימות חמש דרגות כוננות ("DEF-CON"):

1. מלחמה;
2. התקפה צפויה בכל רגע. הכוחות ערוכים לקרב;

• במהלך מערכת הבחירות לנשיאות פרצו סוכני הממשל, שהוסו כשרכבים, למטה המפלגה הדמוקרטית בבניין ואטרגיט בואשינגטון הברידה, כדי להשיג מסמכים על כוננות יריבו הפוליטי של הנשיא ניקסון. הפרשה הביאה, בסופו של דבר, להתפטרותם של ניקסון ושל כמה מבכירי עוזריו. כמה מראשי ממשל ניקסון אף נשלחו לכלא בשל מעורבותם בפרשה – המערכת.

3. כוננות מוגברת. הכוחות במצב הכן;
4. כוננות בימי רגיעה;
5. הכוחות אינם בכוננות.

הכרזת "דרגה 3" הייתה רחוקה מלהיות "נוהל רגיל". עד אותו לילה היו כוחות ארה"ב ב"דרגה 4", להוציא את פיקוד האוקיינוס השקט, שהיה ב"דרגה 3" בשל מלחמת וייטנאם. למעשה, "דרגה 3" זו הרמה הגבוהה ביותר, כשאין מלחמה פעילה. ההחלטה על כוננות עולמית הייתה הראשונה מזה עשור. לפני כן, הוכרזה כוננות עולמית במהלך משבר הטילים ב-1962 ("דרגה 2") ובעת רצח הנשיא קנדי ב-1963 ("דרגה 3"). כוננות עולמית הייתה מצרך נדיר, מתום מלחמת העולם השנייה. מקובל היה להנהיג מצבי כוננות ספיציפיים וסלקטיוויים.

ב. הצעדים הצבאיים של ארה"ב נועדו להגיע לאזני ישראל.

המהלכים האמריקאיים נועדו ליצור לחץ על ישראל ולהכניעה במאבק על העברת האספקה לארמיה 3 המצרית הנצורה. לבד מהעמדת הדברים בפרופורציה לא סבירה, סובל הסבר זה מליקויים כרונולוגיים חריפים. מזכרונות קיסינג'ר עולה בבירור, כי משבר הארמיה 3 ביחסי ישראל – ארה"ב לא היה קשור להחלטת המועצה לביטחון לאומי על הכוננות. מזכרונות קיסינג'ר עולה, כי ניסיונותיו ל"שכנע" את ישראל (משמע, אולטימטום אמריקאי) להקל את המצור על הארמיה 3 היו מה-26 באוקטובר ועד בוקר המחרת; כלומר, זמן רב לאחר שהעימות הביין-מעצמתי חלף הלך לו.²⁷

ג. הכוננות האמריקאית נועדה לענות על "צרכים פנימיים" של הממשל האמריקאי.

לפי תיאוריית "הקשר" (קונספירציה) שמצאה ביטוי בשאלות הרבות שהופנו אל קיסינג'ר, נועדה הכוננות להסיח את תשומת ליבה של דעת הקהל מהסתבכותו של הנשיא ניקסון במשבר ואטרגיט אל עבר התרחשות דראמטית, ביורה החיצונית. נראה כי צדק קיסינג'ר כשדחה את ההסבר הזה. בזכרונותיו, עשר שנים לאחר האירוע, יכול היה קיסינג'ר לפרוט לראשונה את מלוא הסיפור. הנשיא ניקסון היה "מחוץ לעניינים" באותו לילה ובמשך כל המשבר, לאחר שב-23 באוקטובר הגיעה פרשת ואטרגיט לשיאים חדשים בקונגרס, עם הגשת שמונה הצעות להדחת הנשיא. נראה, שהנשיא ניקסון

מסקנות

על רקע החולשות שנחשפו בהסברים האחרים, יתרונו של "ההסבר המודיעיני" בכך שהוא משקלל את הסביבה הבין-לאומית, כפי שנתפסה ע"י מקבלי ההחלטות האמריקאים; את הסביבה הפנימית שבה פעלו ("ואטרגייט") ואת מה שהאמינו - הכל במונחים של אותו לילה.

מטבע הדברים, חסרות עדיין "הוכחות חזקות", שיראו שהכוננת האמריקאית בשלהי מלחמת יוה"כ הייתה פרי מחלל מודיעיני, אך בהקשר זה ראוייה לציון מסקנתו הסתומה-משהו של ראש ה-CIA, קולבי, לאירועי אותו לילה. לדעתו, "מכונת האיסוף המודיעיני" התגלתה ב-24 באוקטובר כמעולה, אך "האתגר האמיתי הוא בהעלאת מנגנון המחקר המודיעיני לאותה דרגה של הצטיינות".³⁰ רוב המחקרים אודות כשלי מודיעין הצביעו על טעות שמקורה במשאלת-לב אופטימית (הערכת-חסר של היריב under-estimation), המשבר ב-24 באוקטובר עשוי להעשיר את הספרות במקרה של משאלת-לב, שמקורה בהערכת-יתר (over-estimation). הערכת-חסר והערכת-יתר הם שני צדדיו המסוכנים של המטבע המודיעיני, ושניהם יכולים להמיט תוצאות חמורות.

לקח מודיעיני נוסף נוגע ליחסים שבין מנגנוני המודיעין לצרכנים (הקברניטים). מהאירועים עולה, כי משתתפי הישיבה הדחופה של המועצה לביטחון לאומי בנו את הערכות המצב שלהם ישירות מן החומר המודיעיני הגולמי, כמעט ללא התייעות במנגנוני העיבוד המודיעיני. הסוגייה שנותחה כאן מצביעה עד כמה מוטעה לחשוב, כי במודיעין - עובדות מדברות בעד-עצמן. פרספקטיווה רחבה ואינטואיציה אינן יכולות לשמש תחליף לעיבוד וניתוח מקצועי. במיוחד, כאשר יותר ויותר מן החומר המודיעיני הגולמי מופק על-ידי סוכנויות איסוף אלקטרוניות (האזנה ותצלומי לוויינים). החומר המודיעיני המתוחכם זקוק למיומנות של אנשי מקצוע, אם מעוניינים להפיק את מלוא משמעותו. במינוח של רוברטה ואלסטטר, ניתן לומר, כי מחסום "האותות-רעשים", הניצב למיכשול בדרכה של העבודה המודיעינית, נוטה להגביר את עצמו במחיצתם של מקבלי החלטות, הלהוטים אחרי "עובדות חמות", ואשר מתפקדים בתור קציני מודיעין של עצמם.

כלומר, המודל עונה על כל מקרה של אי התאמה בין ה"סימנים המעידים" המודיעיניים לבין הדרך שבחרו מקבלי החלטות לפעול לנוכח הסימנים האלה. במה שאירע ב-24 באוקטובר ניתן לזהות את המאפיינים האלה מתוך "מודל ההפתעה":

א. הכשל המודיעיני אינו מתרחש דווקא בשל היעדר מידע - קסינג'ר היה מצויד בתמונת-מצב מפורטות ומעודכנות - אלא בשל תפיסה מוטעית של המידע המודיעיני הקיים;

ב. במצב של "עודף מידע" - סביבה עמוסה בדו"חות מודיעין, הערכות יכולת/כוננות וחומר תקשורתי רגיש - קיימת נטייה אנושית לברור ולבחור את הסימנים אשר תומכים ב"קונספציה" אודות התנהגות האויב. באותו לילה, משאלות-הלב - וליתר דיוק, החרדות - של קסינג'ר הן שבחרו את הסימנים המודיעיניים "מתוך ים המידע". ה"קונספציה" קבעה מה יקרא קסינג'ר "לתוך" המידע המודיעיני. נראה, כי התמוטטותו של הנשיא ניכסון החריפה את פחדיו של קסינג'ר באותו רגע.

לפיכך, הכוננות העולמית הייתה המענה ההולם ביותר לאיום הסובייטי, כפי שנתפס דרך "משקפי הקונספציה". בהחליטים על כוננות בדרגה 3, פעלו מקבלי ההחלטות האמריקאים מתוך אמונה, כי התערבות צבאית סובייטית היא עניין של שעות. על בסיס הערכת מצב זאת, גייסה ארה"ב את כוחותיה, והכינה אותם לאפשרות של עימות צבאי עם הסובייטים במזה"ת.

כיוון שכך, ההחלטה האמריקאית על כוננות עולמית היא תוצאה של מחלל מודיעיני מן הסוג של פרל-הארבור, "ברברוסה" (1941) דומיהם. גם עוצמת המחלל המודיעיני דומה. די לציון את הסכנה הטמונה בהיווצרות "נבואה המגשימה את עצמה": הצעדים הצבאיים האמריקאיים היו יכולים לעורר את הסובייטים - ואולי אף לעודדם - לנקוט בצעדי-נגד. לפי התסריט החמור ביותר אף תיתכן "מכה מקדימה" סובייטית לנוכח הסימנים המדאיגים מבחינתם (כוננות אמריקאית עולמית בדרגה 3). הסובייטים גילו זהירות מרובה בכך שהסתפקו רק בבניין הכוח הימי שלהם בזירת הים התיכון בשבוע האחרון של חודש אוקטובר 1973.

הגיע לאפיסת כוחות, פיזית ונפשית; נשלט ע"י "תסביך רדיפה" ו"חלום בלהות" המתרגש על נשיאותו, פרש ניכסון בשעות הערב אל אגף המגורים של הבית הלבן. במצב הזה סברו קסינג'ר ועוזרו, הגנרל אלכסנדר הייג, כי לא ניתן להתקשר לנשיא ולהודיעו על האולטימטום הסובייטי.

נראה, כי הנשיא לא דיבר עם איש, מה-24 באוקטובר בערב ועד לבוקר יום המחרת, כאשר קסינג'ר דיווח לו על אירועי הלילה.²⁸ מכאן שקשה להאשים את ניכסון ב"בישול" משבר מעצמתי לצרכיו האישיים.

הסבר חדש: האם מחלל מודיעיני?

על אף כל נסיונות ההסבר נשאר הקורא תוהה: מה אירע? מדוע הוכרזה כוננות אמריקאית כלל-עולמית בסוף מלחמת יוה"כ? המשקל הרב שניתן ע"י הממשל ל"סימנים המעידים" המודיעיניים הוא הכוח המניע בניסיון להסביר את מה שאירע במונחים של כשל מודיעיני ("מחלל").

נראה כי הממשל האמריקאי (קסינג'ר). אכן האמין, כי בלילה של ה-24 באוקטובר עמדו הסובייטים לבצע פעולה צבאית נרחבת במזה"ת. לדעתו, "בפעם הראשונה עמדו יחידות קרביות סובייטיות להישלח לאיזור שאינו גובל בבריה"מ ומסיבות שאינן קשורות בהגנת משטר סוציאליסטי".²⁹ יתכן שלנוכח התמוטטותו הפיזית והנפשית של הנשיא ניכסון באותו לילה, התפתחה אצל קסינג'ר חרדה, שהסובייטים (אשר כלל לא ידעו, כי ידעו על התמוטטות הנשיא, שנשמרה בסוד אף מן העם האמריקאי) "ינצלו לרעה" את משבר הנשיאות בארה"ב.

מכל מקום, לפי הסבר זה, הייתה הכוננות האמריקאית בבחינת טעות חמורה בשיקול ולא דווקא תגובת-יתר מתוכננת; מקבלי ההחלטות האמריקאים האמינו אותו לילה בהתערבות צבאית סובייטית שתבוא מייד, ופעלו, בהתאם לאמונה זאת, בדרך הנמרצת ביותר. ההסבר יונק ממקורותיה של "ספרות ההפתעה". בניגוד לרושם הרווח, אין ייעודו של "מודל ההפתעה" שפותח ע"י רוברטה ואלסטטר) להסביר מקרים דוגמת פרל-הארבור, או הפתעת השישה באוקטובר בלבד, אלא כל תגובה (כוננות, אי-כוננות) שנקטה המדינה ואשר נמצאת בקונפליקט עם ה"סימנים המזהירים".

הערות

27. על "הקשר הישראלי" — ראה אצל: E. Sheehan, *The Arabs, Israelis and Kissinger* (NY: 1976), p. 138; C. Bell, "The October War — A Case Study in Crisis Management during Detente" *International Affairs* Vol. 50, No. 4 (October 1974), p. 537.
את גירסתו המפורטת של קסינג'ר, ראה בזכרונותיו, עמ' 603—611.
28. התמוטטותו של הנשיא ניקסון באותו לילה נחשפה, כאמור, לראשונה בזכרונות קסינג'ר, עמ' 593, 583, 581.
29. קסינג'ר במסיבת עיתונאים, 6 בדצמבר 1973.
30. זכרונות ראש ה-CIA בעת מלחמת יוה"ב, W. Colby, *Honorable Men: My Life in the CIA* (NY: Simon and Schuster, 1978), p. 367.

1. הנשיא ניקסון במסיבת עיתונאים, 26 באוקטובר 1973.
2. דו"ח מזכ"ל האו"ם במהלך הדיון במועב"ט ב-24 באוקטובר — ראה *UN Monthly Chronicle* (1973) Vol. 10, No. 2. Schiff, *October Earthquake — Yom Kippur War* (Tel Aviv: University Pub. 1974), pp. 291—3.
3. זה אחר "הסקופים" בזכרונות קסינג'ר H. Kissinger, *Years of Upheaval* (Boston: Little Brown, 1982) Vol II, pp. 574, 579.
4. שם, ע' 580.
5. ראה בזכרונותיו של מפקד חיל הים האמריקאי באותה עת, אדמירל זומואלט A. Zumwalt, *On Watch* (New York: Quadrangle, 1976), p. 440.
6. מתוך דו"ח מפקד הצי השישי, האדמירל מרפי, כפי שפורסם בזכרונות אדמירל זומואלט. שם, ע' 439.
7. קסינג'ר, שם, ע' 583.
8. שם, ע' 583.
9. מסיבת העיתונאים של קסינג'ר ב-26 באוקטובר 1973.
10. קסינג'ר, שם, ע' 597.
11. שם, עמ' 507, 552.
12. מזכיר ההגנה, גיימס שלוינג'ר, במסיבת עיתונאים, 26 באוקטובר 1973.
13. שם.
14. במחקר של תאגיד RAND — ראה W. Quandt, *Soviet Policy in the October 1973 War* (RAND Co., R-1864-ISA, May 1976), p. 25.
15. שם, ע' 584.
16. שם, ע' 589.
17. ראה במחקרו של גלסמן, אשר נסמך על ראיונות רבים עם פקידים וקצינים בכירים בארה"ב ובישראל שלא ניתנים לזיהוי. J. Glassman, *Arms for the Arabs* (Baltimore: Johns Hopkins University, 1975), p. 147.
18. שם, ע' 161.
19. בראיון עיתונאי, *US News and World Report*, December 24, 1973.
20. גלסמן, שם, ע' 163; G. Golan, *Yom Kippur War and After: The Soviet Union and the Middle East* (London: Cambridge University Press, 1977), p. 123.
21. מסיבת העיתונאים של מזכיר ההגנה שלוינג'ר, 26 באוקטובר 1973.
22. קסינג'ר, שם, ע' 599, וכן M. & B. Kalb, Kissinger, (Boston: Little Brown, 1974), p. 488.
23. ישי קורדובה ואבי"שי, "האיום הגרעיני הסובייטי בשלהי מלחמת יוה"ב", מערכות 266 (אוקטובר—נובמבר 1978), עמ' 37—42.
24. A. Rubinstein, *Red Star on the Nile* (Princeton: University Press, 1977), p. 276.
עפ"י מחקר אחד של ד"ר קואנרט, שהיה עוזר במטה המועצה לביטחון לאומי במהלך מלחמת יוה"ב. W. Quandt, *Decade of Decisions — American Policy toward the Arab-Israeli Conflict 1967—1977*, (Berkeley: University of California Press, 1977) p. 198.
25. קאלב, שם.
26. R. Cline, "Policy Without Intelligence", *Foreign Policy*, No. 17, (Winter 1974—5), p. 133.
וכן W. Laquer, *Confrontation* (NY: NY Times Books, 1974), p. 208.